

มนุษยศาสตร์กับก้าวต่อไปของมนุษยชาติ*

■ ดร. มารค ตามไท

นมัสการท่านพระคุณเจ้า สวัสดิ์เพื่อนอาจารย์และนักศึกษาทุกท่าน วันนี้มีความตั้งใจจะทำอะไรสามอย่าง แต่มีความลำบากน้อย รู้สึกถูกกดดันนิดหน่อยที่ต้องมาพูดตอนบ่ายหลังจากที่ท่านเจ้าคุณกล่อมตอนเช้า แล้วก็ทิ้งเรื่องให้คิดมาก ผมเชื่อว่าท่านที่อยู่เมื่อเช้านี้ก็คงกำลังคิดต่ออยู่ แล้วอยู่ดีๆ ก็มาแทรก แต่มันก็ไม่ได้แทรกจริงๆ เพราะว่าหลายๆ อย่างที่ผมจะพูดก็ต่อเนื่องบ้างคงจะไม่ใช่ไร

วันนี้ผมมีความตั้งใจ ที่จะทำสองอย่าง คือ ตั้งใจจะพูดหักล้างสมมติฐานที่บอกว่านักปรัชญาพูดแล้วฟังไม่รู้เรื่อง ผมจะพยายามพูดทำให้ไม่จริงแต่ไม่ว่าจะทำได้หรือไม่ เพราะว่าเมื่อตอนพักไปนั่งทบทวน note ที่เขียนก็ชักสงสัยว่าจะทำสิ่งนี้ได้หรือไม่ แต่ไปทำอย่างที่ท่านเจ้าคุณบอกเมื่อเช้านี้ไม่ได้ เหมือนอย่างชาร์ตที่อยู่ดีจะไปฉีก note ทิ้ง เพราะว่าบ่ายโมงแล้วถึงเวลาต้องพูด

สิ่งที่ผมเขียนอยู่บนนี้ไม่ได้เกี่ยวกับเนื้อหาที่จะพูดเป็นคำปรากฏในเพลงๆ หนึ่งบอกว่า ผมจะให้คนเข้ามาอยู่ในฝันของผม ถ้าคุณยอมให้ผมอยู่ในฝันของคุณ ผมจะพยายามทำอย่างนั้น

วิธีที่จะแบ่งหัวข้อ มนุษยศาสตร์กับก้าวต่อไปของมนุษยชาติ ผมจะแบ่งการบรรยายออกเป็นสองภาคคะครับ เพื่อที่จะทำให้ตามได้ง่ายยิ่งขึ้น ก็จะพูดถึงเรื่อง

ก้าวต่อไปของมนุษยชาติก่อน เสร็จแล้วก็จะพูดถึงบทบาทของมนุษยศาสตร์ที่จะช่วยพามนุษยชาติให้ก้าวต่อไป การพูดคุยเป็นสองภาค ผมไม่ทราบว่าจะใช้เวลาเท่ากันหรือไม่ เพราะฉะนั้นในการตามเรื่องพอถึงจบภาคแรก ผมก็จะบอกว่าขึ้นเรื่องที่สองจะได้ organize ความคิดได้ง่ายขึ้นนิดหน่อย

หลายครั้งนี่ผมไปประชุมต่างๆ นานาที่พยายามบอกว่า เรามาดูกันหน่อยซิว่า ในโลกขณะนี้ มนุษยชาติอยู่ในสภาวะอย่างไร จะมีประชุมในลักษณะนี้อยู่เรื่อยๆ จัดโดยองค์กรต่างๆ โดยเฉพาะสหประชาชาติ ที่นี้เวลาเราไปคุยกันในหัวข้ออย่างนี้ บางทีผมก็ลุ่มใจ เพราะว่าส่วนมากเข้าไปก็บอกกันว่า ชาติอาหารก็คน ในโลกมีมนุษย์กำลังอดอยากแค่นี้คน มีมนุษย์อ่อนเร่พลัดถิ่นไม่มีบ้านอยู่อาศัยแค่นี้คน ในที่ล้าน ก็ล้าน แล้วก็กลายเป็นเรามาดูกันว่า มนุษยชาติขณะนี้ในโลกที่ว่ามีหกพันล้านนี้ นี่เป็นยังไง ในลักษณะที่ว่าชาติอะไรบ้าง

ทำไมผมบอกว่าไปคุยในลักษณะนี้แล้วรู้สึกลุ่มใจ เพราะมันยังกะตั้งเป้าหมายต่ำมาก อย่างกับเป้าหมายของเราคือ ถ้าตราบดีทุกคนมีปัจจัยสี่แล้วพอใจ เพราะฉะนั้นพอมาดูว่ามนุษยชาติขณะนี้เป็นอย่างนี้ ก็มาคิดว่า ห่างยังงี้จากปัจจัยสี่ เสร็จแล้วก็จะหาวิธีที่จะเพิ่มโครงการต่างๆ หาอาหารให้คนที่ขาดอาหารอะไรเหล่านี้ คือแน่นอนมันน่าลุ่มใจที่มีสภาพอย่างนั้นอยู่ในโลก

* ถอดจากฉบับตีพิมพ์ในวารสาร "งานมนุษยศาสตร์วิชาการ 46" วันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2546

¹ พระเทพโสมถ

แต่มีความน่าทึ่งใจอีกแบบหนึ่ง ก็คือเป้าหมายต่ำมาก เป้าหมายคืออย่างกับขอให้แคมีอันนั้น

ผมเข้าใจว่าส่วนหนึ่งของการบอกว่า เราคืออะไร คือสิ่งที่เราอยากจะเป็น สิ่งที่เราอยากจะเป็น ความฝันของเรานี้เป็นตัวบอกว่าเราคืออะไร หรือใคร ถ้าเรามีความฝันต่ำ เราก็คือระดับนั้น ถ้ามนุษยชาติมีความฝันแค่หาปัจจัยสี่มาให้ มนุษย์ก็เป็นอย่างนั้น ก็คือ สัตว์ที่มีปัจจัยสี่

ทีนี้ปัจจัยสี่สำคัญอย่างไร ในความเข้าใจของผม ปัจจัยสี่ อาหารการกิน ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม บ้าน ไม่ได้เป็นเป้าหมาย มันเป็นเงื่อนไขเพื่อที่จะแสวงหาอย่างอื่น ไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางว่าตราบดีที่เรา มีอย่างนี้ เราพอใจ ปัจจัยสี่มันต้องหาไว้เพื่อทำอย่างอื่น คือ ถ้าไม่มีก็ทำไม่ได้แน่ คือถ้าหิวก็ทำอย่างอื่นไม่ได้ ก็จะต้องกินอาหาร เพราะเป็นธรรมชาติของเราต้องอยู่ ต้องมีชีวิตอยู่ แต่นั่นไม่ใช่จุดหมายปลายทาง มีไว้เพื่อทำอย่างอื่น เพื่อแสวงหาอะไรที่เกินกว่านั้นนะ ทีนี้ถ้าเข้าใจปัจจัยสี่อย่างนั้นนะครับ ของที่เราหามาเพื่อทำอย่างอื่นต่อไป สิ่งนั้นคืออะไร สิ่งที่ยากจะทำต่อไป เมื่อหาของอย่างนี้มาให้ทุกคนหกพันล้านคนในโลก อันนี้คือคำถามที่สำคัญที่สุดว่า เราจะก้าวไปไหน

ก่อนที่จะดูว่าเราจะก้าวไปที่ไหนข้างหน้าในอนาคต ผมอยากลองพิจารณาว่าเรามาจากไหน กันก่อน ย้อนหลังหลายหมื่นปีมาแล้ว มีมนุษย์อยู่กระจายบนผิวโลก ทั่วไปทุกทวีป อยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ไปล่าสัตว์หาอาหาร อะไรกิน เสร็จแล้วเวลาก็ผ่านไป มนุษย์ก็เปลี่ยนแปลง ในวิถีชีวิตต่างๆ เช่น อาจจะฉลาดขึ้นในบางเรื่อง บางทีแทนที่จะไปเที่ยวล่าสัตว์หาอาหาร อาจจะปลูกบ้าง เช่น ปลูกข้าว ปลูกผักอะไรอย่างนี้ วิถีชีวิตของมนุษย์ต่างๆ ก็อาจจะเริ่มเปลี่ยน อาฟริกา เอเชีย ยุโรป อะไรเนี่ย กลุ่มที่อยู่ก็อาจจะเริ่มอยู่เป็นทีบ้าง แล้วก็พัฒนาวิถีชีวิตไปเรื่อยๆ พอพัฒนาวิถีชีวิตไปขั้นหนึ่งก็เริ่มมีอย่างอื่นแทรกเข้ามา คืออะไร ไม่ใช่แค่หาอาหารหรือระวัง

อันตรายที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เกิดจากสัตว์อื่นบ้าง เริ่มทำอย่างอื่น ทำอย่างอื่นคืออะไร ก็เริ่มตอบคำถาม บางอย่างที่เกิด แต่ละกลุ่มก็ตอบในเวลาต่างกัน แยกกันตอบ ตอบคำถามว่า อะไรมาจากไหน เห็นอะไรอยู่ที่ไหน ดวงดาวมายังไง ทำไมลมพัดอย่างนี้รู้สึกหนาว ทำไมอีกช่วงหนึ่งของปีไม่ค่อยรู้สึกหนาว ก็หาคำตอบเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัว ทั้งคำตอบเกี่ยวกับสภาพในโลก และคำตอบบางอย่างโงงอยู่นอกโลกอีก เกิดอย่างนี้เพราะสิ่งที่อยู่ข้างนอกที่เราเข้าไปไม่ถึงมันบอก บางทีมีบางส่วนไปเข้าใจว่า มีพลังบางอย่างซึ่งเราเข้าไปไม่ถึง แต่พลังเหล่านี้มีผลต่อชีวิตเรา พลังนั้นอาจจะอยู่ในต้นไม้ก็ได้หรืออยู่ที่ไหน พัฒนาความคิดอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ก็เกิดการพัฒนาพิธีต่างๆ ถ้าเราทำพิธีอย่างนี้ บางอย่างซึ่งเรากลัวอาจจะไม่เกิดแก่เรา แล้วเราก็ส่งทอดไปสอนลูกหลานเป็นลักษณะต่างๆ ก็เกิดสิ่งที่จะอาจจะเรียกได้ว่าวัฒนธรรมต่างๆ

ทีนี้มีสิ่งหนึ่งที่แปลก ก่อนถึงขีดหนึ่งของการวิวัฒนาการ หรือพัฒนาการของวัฒนธรรมอันนี้ มนุษย์ยังสามารถไตร่ตรองตัวเองได้ พยายามหาคำตอบว่า อย่างนี้ใช้ไหม อย่างนั้นใช้ไหม โดยค่อนข้างจะมีอิสระในการคิด จะไม่มีอะไรมัดตัวอยู่ เราวิ่ง เตียวเสือมาไล่ก็หลบ เตียวเราคิดว่า ทำไมวันนี้เป็นกลางวันแต่มืด เกิดอะไรขึ้นที่ดวงอาทิตย์หรืออะไรอย่างนี้ แต่ก็คิดอะไร โดยไม่มีกรอบเท่าไร แต่ทันทีที่มีวัฒนธรรมขึ้นมาเริ่มคิดไม่ได้ เพราะว่าตัววัฒนธรรมที่สร้างขึ้นมาเป็นตัวกำหนดคำถามและคำตอบด้วย คือตัววัฒนธรรมเองเป็นตัวบอกว่าถามอะไรได้หรือไม่ ก่อนนี้ค่อนข้างเป็นอิสระ ทีนี้เราอยากถามคำถามบางอย่างแต่สิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรม ไม่ใช่บอกว่าเราห้ามถามนะครับ โดยไม่รู้ตัวเราสมัครใจที่ไม่ถามเพราะว่าคิดไม่ได้ ภายในกรอบวัฒนธรรมของเราทั่วโลกก็จะเป็นอย่างนี้เพราะมันเป็นตัวกำหนดความหมายต่างๆ ด้วย ว่าถามอย่างนี้มีความหมายมัย

สิ่งที่ผมจะชวนวันนี้ก็คือ ชวนให้พยายามออกจากห้องขัง ห้องขังนี้ออกยากถ้าเราไม่รู้ตัวว่าเรากำลังอยู่ในห้องขัง คือ เราดำเนินชีวิตอยู่ไม่รู้ตัวว่าอยู่ มันก็ไม่ว่าจะออกไปทำไม เพราะมันไม่เห็นว่าเป็นห้องขัง เพราะฉะนั้นคำถามแรกก็คือ ห้องขังคืออะไร ที่ผมกำลังพูดถึง และคำถามที่สอง คือ ออกไปทำไม ทำไมไม่พอใจอยู่ในห้องขังนี้ และส่วนที่สามก็คือ ออกอย่างไร ออกอย่างไรจะเป็นส่วนของมนุษยศาสตร์ที่ผมจะพูดถึงทีหลัง เรื่องที่เล่าและในบทกวีต่างๆ ในทุกวัฒนธรรม ก็จะหาเรื่องอย่างนี้ได้ กรณีของนกเกิดในกรง อยู่ในกรง โตในกรงเปิดประตูกรงก็ไม่อยากออก ถ้าบังคับให้ออกก็ไม่สบายใจ เพราะว่า ความหมายของชีวิตของนกตัวนั้นมีความหมายในกรงนั้น ทันทึที่ออกมาอยู่นอกกรงหมดความหมาย ไม่เข้าใจ ทำอะไรไม่ได้ ทำอะไรไม่ถูก บางทีบินกลับเข้ามา เพราะว่าถ้าไม่อย่างนั้นก็ตายไม่ใช่ตายเพราะว่าหาอาหารเองไม่ได้ แต่ตายเพราะตั้งตัวไม่ถูก ไม่เคยเห็นโลกแบบนั้น โลกที่เข้าใจก็คือ โลกที่อยู่ในกรง ทีนี้ถ้าจริง ว่าสำคัญ ที่จะมองชีวิตจากมุมมองอื่นถ้าเป็นไปได้ (มีบางคนบอกเป็นไปไม่ได้ที่จะมองจากมุมมองอื่น ทุกอย่างต้องมีมุมมองเดียว ปรัชญาชอบบอกว่า อยากจะมองโดยไม่มีมุมมองนะครับ มีหนังสือ THE VIEW FROM NOWHERE . คืออยากมองโดยไม่มีมุมมอง ครับ ปรัชญาอยากจะทำอย่างนั้นก็มึที่บอกว่าทำไม่ได้หรอก มองจากไหนมันก็มีมุมมองของมันแล้ว) ต้องพยายามลองคิดดูว่าเป็นไปได้รีเปล่ามองโดยไม่มีมุมมอง

ทีนี้ บางทีมันไม่สบายใจที่จะออกจากกรง ไม่มีวันในชีวิตที่เราที่เราสามารถอยู่นอกกรงด้วยความสบายใจ แต่ลูกเราอยู่ได้ เราอยู่ไม่ได้ มันหายไป แล้วสมมติเนนกตัวนั้นบอก แต่นกขอมอยู่เพราะว่าลูกนกจะเกิดนอกกรง พอลูกนกเกิดนอกกรงก็ไม่ติดในกรงนี้แล้วออกจากห้องขังนี้แล้ว คราวนี้มีชีวิตอย่างนั้นได้ บางทีก็อาจจะถึงขั้นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นตอนนี้มีปัญหาวา

พอมนุษยชาติวิวัฒนาการมาถึงขั้นนี้ที่มีวัฒนธรรมต่างๆ รอบโลก เกิดปัญหาว่าเวลาขัดแย้งกัน แก้ไขความขัดแย้งไม่ได้ แก้ไขความขัดแย้งไม่ได้เพราะอะไร เพราะว่าไม่สามารถมองคนอื่นเป็นพวกเดียวกัน คือ พอเริ่มมีพรรคพวกเริ่มมีปัญหา ก็เริ่มมีการแบ่งระหว่างเรากับคนอื่น การแบ่งนั้นเกิดขึ้นได้ในทุกระดับ แต่ระดับระหว่างวัฒนธรรมค่อนข้างสำคัญ ถ้าแบ่งระหว่างวัฒนธรรม พอเกิดความขัดแย้งมันแก้ไขยาก ภายในประเทศเองก็ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรม เพราะว่าไม่สามารถมองเห็นวัฒนธรรมอื่นเป็นส่วนเดียวกันกับเรา ไม่ว่าเราคือใครในประเทศไทย ในสังคมไทย

ทีนี้ทำอย่างไรให้กำแพงที่กั้นระหว่างวัฒนธรรมทั้งหลายหายไป ทั้งภายในประเทศ ทั้งระหว่างประเทศ ทั้งในโลก มีบางครั้งที่สามารถทะลุความต่างอันนี้เกิดขึ้นในที่แปลกๆ เช่น ลุงผมเคยรบอยู่ในสงครามโลกครั้งที่สอง เล่าให้ผมฟัง เวลาทหารรบกัน และมาจากพื้นเพต่างกันมาก บางครั้งพอไปเจอกันในสมรภูมิ เห็นความเป็นพี่น้องกัน การเห็นความเป็นพี่น้องกันตรงนี้ไม่ใช่ไม่ยิงกัน อะไรอย่างนี้ การยิงกันถูกสั่งมาจากผู้บังคับบัญชา แต่บางครั้งไปจับเป็นเชลยศึกบ้างอะไรอย่างนี้ มันเกิดมีความรู้สึกบางอย่าง ความใกล้ชิด คือความแตกต่างหายไปหมด และความรู้สึกเป็นส่วนเดียวกันปรากฏออกมา ของอย่างนี้มันไม่ปรากฏมากพอในโลก ถ้าจะไปหวังว่าให้เกิดเฉพาะเวลาทหารไปยิงกันแล้วพอกำลังจะฆ่ากันเลยรู้สึกเป็นมนุษย์เหมือนกัน อย่างนี้ลำบากเกินไป เราจะไปทำอย่างนั้นไม่ไหว แต่มันจะไปโผล่ในลักษณะนั้น

หลายคนบอกว่า เราต้องแก้ด้วย multi-culturalism เราต้องเข้าใจในความหลากหลายของวัฒนธรรมและเห็นว่า วัฒนธรรมต่างๆ มีความสำคัญ ให้เกียรติ เคารพ คนต่างวัฒนธรรม นี่คือ concept ของความสำคัญของความหลากหลายของวัฒนธรรม แต่ผมมีข้อสงสัยว่ามันพอรีเปล่า นั่นคือ คำถามแรก ที่ผมต้องการที่จะ

คุยกันวันนี้ คือ ถ้าเราแค่เคารพคนที่ต่างวัฒนธรรมกับเรา เพียงพอไหมที่จะสร้างโลกที่สงบสุข

ผมอยากจะยกตัวอย่างงานในสี่ห้าปีที่ผ่านมาที่ผมทำกับสภาความมั่นคง คือหาวิธีพลิกมุมมองของการรักษาความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปีนี้เป็นปีที่ 101 ของการที่อาณาจักรมลายู ปัตตานี เข้ามาในการดูแลของประเทศไทย 100 ปี ตลอดเวลาจังหวัดชายแดนภาคใต้ท้าทายความเข้าใจของสังคมไทย โดยเฉพาะฝ่ายปกครอง บางคนบอกว่าเป็นปัญหาสำหรับความมั่นคง นโยบายความมั่นคงมีมาสี่สิบปีบอกต้องระวังทำให้เหมือนคนไทย ในความหมายนี้ คืออย่าแต่งกายอะไรที่แปลกๆ เพราะอย่างนั้นถ้าลงไปจะยึดอัดตลอดเวลาจะเป็นลักษณะอย่างนี้หมด ก็ไปเข้านโยบายแบบทำให้ทุกคนเหมือนกัน ถ้าเหมือนกันแล้วมั่นคง ที่นี้มันไม่ได้ผลชั้กที่ เราก็กเห็นความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวอยู่เรื่อย จะแก้ปัญหายังไง บางคนก็บอกว่าลองพัฒนาเศรษฐกิจหน่อยไหม ลองพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ ก็ไม่ได้ผลชั้กที่ เมื่อห้าปีก่อนร่างนโยบายฉบับใหม่ คือจะมีนโยบายความมั่นคงจังหวัดชายแดนเป็นห้าปี ห้าปีเปลี่ยนอยู่เรื่อย ก็ถึงเวลาร่างใหม่ ผมทำงานด้านสันติวิธีอยู่ คนก็มาถามมาท้าทาย ลองเอาแนวความคิดสันติวิธีไปลองร่างนโยบายความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้หน่อยว่ารูปร่างจะเป็นอย่างไร ก็มีคนอยู่กลุ่มหนึ่งพยายามไปลองทำดู ถามว่าทำไมไม่ไว้ใจกัน ทำไมคิดว่าไม่จริงจังต่อกัน ทำไมกลัวคนกลุ่มหนึ่งว่าเป็นปัญหาความมั่นคงต่อประเทศไทย ก็ปรากฏว่ากลัวเพราะไม่เข้าใจ ถ้าต่างก็ไม่มั่นใจ เช่น ผมคิดว่า ถ้าพวกเรา เข้าไปสถานที่บางอย่างที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัฒนธรรมอื่น บางที่เราไม่อยากจะเข้าไป กลัวมีพลังอะไรอยู่ในนั้น แล้วเราไม่แน่ใจว่าจะทำตัวอย่างไร เดี่ยวมาเล่นงานเราหรืออะไรอย่างนั้น มันมีความกลัวประเภทนี้อยู่ในมนุษย์

ที่นี้พอเข้าไปดูก็ปรากฏว่า ไม่ยอมรับว่าการมีหลายวัฒนธรรมในสังคมไทยนี้สำคัญ ในอดีตไม่ยอมรับ นึกว่าอันนี้เป็นสิ่งซึ่งไม่ดี เพราะฉะนั้นก็ต้องพลิก บอกว่าจริงๆ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดีสร้างความมั่นคง เพราะวัฒนธรรมเป็นแหล่งของปัญญาและยังมีหลายวัฒนธรรมปัญญาที่ยิ่งเยอะ พอจะเจอปัญหาอะไร ก็มีแนวทางเลือกเยอะแยะ นโยบายความมั่นคงก็เลยเขียนอันนี้ลงไป ตอนแรกฝ่ายความมั่นคงก็งงเหมือนกัน เขียนได้ยังไงของอย่างนี้ แต่ในที่สุดเดี๋ยวนี้เป็นปีที่สี่แล้วก็รับกัน

ที่ผมอยากเล่าให้ฟังคืออย่างนี้ ตอนนั่งประชุมร่างกัน ไม่ได้ร่างกันที่กรุงเทพฯ ร่างกันที่พื้นที่ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ถามว่าอะไรทำให้คุณรู้สึกว่ามีชีวิตอยู่ในประเทศไทยและรู้สึกมั่นคงไม่ใช่เราไปบอกว่าคุณต้องทำอย่างนี้แล้วประเทศมั่นคง ประเทศมั่นคงเมื่อพลเมืองไทยรู้สึกมีชีวิตอย่างมั่นคง นี่คือนโยบาย ก็ถามว่าทำอย่างไร คำก็บอกว่า คนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ต้องสามารถอยู่ได้อย่างมุสลิมในสังคมไทย พูดสั้นๆ ใจความลึกมาก สามารถอยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทย แปลว่าอะไร แปลว่า คุณค่าชีวิตทั้งหมดของเค้าสามารถถือว่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยอย่างเต็มที่ เข้าไปร่วมในกิจการอะไรก็ได้ ไม่ใช่เพื่อจะมาเป็นส่วนหนึ่งต้องไปเสียบางส่วนของตัวเองที่เป็นตัวที่ให้ความหมายแก่ชีวิตตัวเอง ถ้าอย่างนี้ก็คืออดีต 50 ปีถึงไม่เข้าใจประเด็นนี้ชั้กที่ ถึงเดินต่อไม่ได้ แต่ปัญหาคืออย่างนี้ การเคารพในความหลากหลายของวัฒนธรรม ถ้าแค่เคารพเราจะยอมทำอย่างนี้รีเปล่า เพราะว่าตอนร่างสิ่งนี้ต้องเข้าใจว่า มันกระทบความคิดของคนมากน้อยแค่ไหน คนในที่นี้คือ พวกทหาร ความคิดอย่างนี้กระทบมาก เป็น paradigm อีกอย่างเลย มันไม่เหมือนเดิมเลย ทำไมเปลี่ยนได้

ผมไปเล่าเรื่องนี้ในหลายที่รอบโลก เมื่อปีแล้ว สอนที่สเปนในหลักสูตรเรื่องสันติวิธี เค้ายากทราบว่าทำไมจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถมีความคิดอย่างนี้ได้เพราะที่สเปนก็มีปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มบาสก์ ETA เป็นลักษณะอย่างนี้ ไม่ยอมรับความคิดของเค้า อยากจะเปลี่ยนเค้าอยู่เรื่อย เค้าก็ไม่ชอบ ก็มีลักษณะอย่างนี้ เค้าถามทำไมประเทศไทยทำได้ ทำไมสามารถมีความคิดอย่างนี้ได้ ผมก็เล่าให้ฟังว่า ผมนั่งทบทวนว่ามันมายังไง มันมาเพราะความหลากหลายของวัฒนธรรมหรือเปล่าไม่ใช่ ไม่ใช่เพราะเคารพ เพราะว่า ในที่ประชุมตอนร่างกัน ถ้าเราแค่เคารพในวัฒนธรรมที่ต่างจากเรามันไม่เกิดสิ่งนี้ สิ่งที่จะเกิดก็คือ แค่มองคนอื่น แต่มันไม่เกิดความรู้สึกอยากแก้ปัญหา ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว อันนี้ไม่เกิด กลายเป็นว่าสิ่งที่เราสนใจที่แก้ปัญหา ไม่ใช่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่เป็นการมองว่าจริงๆ ไม่ต่างกันจริงๆ เป็นคน มนุษย์เหมือนกัน

ตอนที่มองว่าเป็นมนุษย์เหมือนกัน เป็นจุดที่เริ่มแก้ปัญหาได้ ตอนที่เราประชุมกันหนึ่งปี เริ่มต้นบอก ว่า อ้ออันนี้ต่างจากเรา ประเด็นอะไรต่างจากเรา เราก็ชักไม่มั่นใจ ต่อไปบอก เอ้อ ไม่ใช่ไร ต่างจากเรา เราเคารพ แต่มันก็ยังไม่แก้ แก้ไม่ได้ กระโดดไปขึ้นว่าจริงๆ ไม่ต่างจากเราเท่าไร ต่างจากเราแค่ระดับวัฒนธรรม

ที่นั่นมันคืออะไร แปลว่ากำลังไปแตะของซึ่งลึกกว่านั้นอีก ก็ความเป็นมนุษย์เหมือนกันเพราะว่าพอนั่งคุยกันเกี่ยวกับเข้าใจวัฒนธรรมกัน เดียวก็พูดเรื่องลูก บอกว่าห่วงอนาคตของลูก ไม่มีอะไรเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ไหน ห่วงอนาคตเรื่องลูกเหมือนกันหมด เดียวคนนึงจากด้านนั้นกำลังพูดถึงลูก กำลังเลือกว่าอนาคตจะไปทางไหน เค้ายากจะเรียนอย่างนี้แต่ที่จริงความสามารถเค้าไปอีกทาง อีกส่วนหนึ่งคนที่มาจากกรุงเทพฯเหมือนกัน ปัญหาเดียวกัน เรื่องลูกที่บ้านก็เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจริงๆ ที่เราผ่านอันนี้ได้

คือการเห็นว่าเหมือนกัน ไม่ใช่เห็นว่าต่างแล้วเคารพความต่างนะ แต่ไปเห็นว่าเหมือน เห็นว่าจริงๆ เราเป็นมนุษย์เหมือนกัน มีความเป็นมนุษย์เหมือนกันซึ่งลึกกว่าความต่างในเชิงวัฒนธรรม ดูเหมือนกับว่า เป็นสมมติฐานของผมว่า ถ้าปัญหาของโลกสมัยนี้อย่างนี้ หลายคนพูดกันนั้น คือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ทั่วโลก ทั้งภายในประเทศต่างๆ และระหว่างประเทศ แนวทางที่น่าจะแก้หรือก้าวต่อไป ไม่น่าจะเป็นแค่ multiculturalism หรือการให้ recognition หรือเกียรติแก่หลายๆ วัฒนธรรม แต่น่าจะเป็นการเห็นว่าจริงๆ แล้วเหมือนกัน ถ้ามนุษย์จะอยู่รอดนี่น่าจะเป็นเป้าหมาย ก้าวต่อไป เพราะฉะนั้นคำว่าก้าวต่อไปของมนุษยชาติที่พูดถึงในชื่อเรื่องนี้ ก็คือ ก้าวที่เดินต่อจากการที่มีหลายวัฒนธรรมไปสู่สำนักใน common humanity

คำถามก็เลยคืออย่างนี้ ถ้าจริงๆ common humanity ของมนุษย์ทั่วโลก คือคุณค่าสำคัญที่แก้ไขปัญหาของโลก ทั้งปัญหาสงคราม ปัญหาภายในแต่ละประเทศ ถ้าคุณค่าสำคัญคือ ให้เห็นความเป็นมนุษย์ร่วมกัน คำถามก็คือว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมันเป็นอุปสรรคหรือไม่ต่อการสร้างสำนักอันนี้ นี่ก็คือคำถามที่ต้องตอบ มันเป็นไปได้ไหมที่จะสร้างสำนักใน common humanity ความเป็นมนุษย์ร่วมกัน ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม มันสนับสนุนกันได้ไหม หรือมันจะตรงกันข้ามกัน แล้วทำให้พัฒนาไม่ได้ อันไหนคือคำตอบ อย่างไรก็ดีเป็นพื้นฐานกว่าสำหรับเรา

คราวนี้เอาเฉพาะเราในเมืองไทย ความเป็นไทยหรือความเป็นมนุษย์ อะไร basic กว่า เวลาเรามองตัวเรา สามารถมองความเป็นมนุษย์ของเราได้ไหม นอกกรอบความเป็นไทย หรือมองไม่ได้ หรือยาก แต่ถ้ามองได้ก็ยังคงต้องเลือก อันนี้ไม่ใช่คำถามว่า วัฒนธรรม

จะหายไปในการวิวัฒนาการของมนุษยชาติ ไม่ใช่ว่าจะหายไป แต่อยู่ที่ว่าทำอะไรกับมัน บทบาทของวัฒนธรรมคืออะไร ทำให้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสำนึกใน common humanity ได้ไหม โดยไม่ใช่ไปปฏิเสธมัน เพราะปฏิเสธอาจจะยาก เข้าไปอยู่ในกรงแล้วแคบมัน ออกนอกกรง ไม่ได้จะไปทำลายกรง มีไม่กี่ตัวอย่างในประวัติศาสตร์ที่คนพยายามทำอย่างนี้ แล้วล้มเหลวทุกครั้ง เพราะจริงๆ สิ่งที่ทำลายกลายเป็นตัวเอง ผมว่าเขมรแดงก็พยายามจะทำอย่างนี้อยู่ครั้งนึง แล้วไม่ประสบความสำเร็จ

เพราะฉะนั้นคำถามก็คือ จะทำอะไร มีวิธีอย่างไรที่จะสร้างอันนี้ คำตอบก็คือแสวงหาในแต่ละวัฒนธรรม ความคิดเกี่ยวกับการเป็นมนุษย์ร่วมกัน อันนี้ถ้ามีก็ช่วยเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย แปลว่าอะไร เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายใช้กับมนุษย์ทุกคนทั่วโลก จากมุมมองของพุทธทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีใครที่ไม่ใช่ มีบางวัฒนธรรม สมมติ วัฒนธรรมคริสเตียน มนุษย์ทุกคนเป็นบุตรพระเจ้า อะไรซักอย่างในทำนองนี้ ผมก็ถามเพื่อนหลายๆ คนจากศาสนาอิสลาม มี concept ของ common humanity อยู่ในวัฒนธรรมอิสลามไหม คำตอบก็คือมี ก็อธิบายให้ผมฟัง นั่นคือวิธีนี้นะ คือท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลายในโลก แต่ละวัฒนธรรมหาสิ่งซึ่งอยู่ในวัฒนธรรมตัวเองที่บอกว่าจริงๆ แล้วมนุษย์เป็นหนึ่งใน มนุษย์หมายถึงไม่ใช่ในวัฒนธรรมนั้นอย่างเดียวนะ มนุษยชาติอย่างตัวอย่างทุกคนเป็นเพื่อนในวัฏจักรเกิดแก่เจ็บตาย จะเป็นพุทธหรือไม่เป็น ไม่สำคัญ ทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย แต่ปัญหา คือสมมติถ้าไปหาอย่างนั้น ก็แค่เป็นจุดเริ่มต้นที่บอกว่าเอาละ concept ของ common humanity ไม่ขัดกับความหลากหลายของวัฒนธรรม หรือ diversity แต่ก็ได้บอกว่าจะพาเราไปสู่สิ่งนั้นได้ เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญเป็นลำดับว่า อันไหนสำคัญกว่ากัน มันแค่บอกว่า สามารถมองได้ เช่น ในวัฒนธรรมพุทธมองได้

ว่า มนุษย์ทุกคนมีลักษณะร่วมกัน แต่ไม่ได้แปลว่าเราจะตั้งอันนี้ให้มีความสำคัญเหนืออย่างอื่น ไม่ได้บอกอย่างนั้น แคบออกมองอย่างนั้นได้

ผมว่าทุกวัฒนธรรมจะเกิดปัญหานี้ คือ หลังจากมาศึกษาดูตัวเอง และดูว่าจากมุมมองของเรา เรามองเพื่อนมนุษย์รอบโลกเหมือนกับเราได้ไหม สมมติตอบว่ามองได้ แล้วทำไมไม่มอง คือในคำสอนบอกว่าจะมองได้ พุทธธรรมบอกมองได้ เพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย แต่จริงๆ ในทางปฏิบัติไม่มอง ก็แปลว่า โดยคำสอนจะเป็นวัฒนธรรมไหนก็ได้ ศาสนาก็ได้ บอกให้มองได้ แต่มันไม่ได้ทำให้เรามองเช่นนั้นเลย เพราะอะไร

ผมเสนอให้พิจารณาว่าเพราะเราเข้าใจวัฒนธรรมตัวเองผิด ไม่ใช่หมายถึงเราในเมืองไทยนะซะทุกคน มนุษย์ทุกคนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับวัฒนธรรมตัวเองผิด แทนที่จะเข้าใจในลักษณะซึ่งชมในวัฒนธรรม ไปยอมให้วัฒนธรรมคือห้องซังของเรา ต้องทำอะไร ก็ต้องทำอะไรที่ผมจะเรียกว่าปล่อยวางวัฒนธรรมตัวเอง เวลาผมใช้ภาษาอย่างนี้ ฟังแล้วน่ากลัว ผมไม่ได้บอกว่าปล่อยทิ้ง หรืออะไร ไม่ได้กำลังบอกว่า จงทิ้งวัฒนธรรมตัวเอง ไม่ใช่

ปล่อยวางวัฒนธรรมตัวเอง คือ อายัดมันถึมันถึ ในวัฒนธรรมตัวเอง รู้ความจริงว่านี่คือวัฒนธรรมของเรา ต้องรู้มันเป็นความเป็นจริงในธรรมชาติเราในขณะนี้ ใครก็ตามในโลก เกิดมา ณ เวลานั้น ยุคหนึ่งสมัยหนึ่งที่หนึ่ง เกิดมาท่ามกลางวัฒนธรรมหนึ่ง นั่นคือวัฒนธรรมของเรา และมันสัมพันธ์ยังงัยกับตัวเรา ต้องสามารถถามคำถามนี้ ทันที้ที่ถามคำถามอย่างนี้ได้ ก็แปลว่าเริ่มปล่อยวางแล้ว การไม่ปล่อยคืออะไร การไม่ปล่อยวางวัฒนธรรม คือยอมให้วัฒนธรรมของเราเป็นตัวกำหนดทุกอย่างเลย คิดไม่ได้เลยนอกกรอบนี้ อย่างนี้เรียกว่าไม่ปล่อยวาง นี่คือการที่เข้าไปอยู่ในห้องซัง ซึ่งออกไม่ได้ จิตไม่ทำงานแล้ว ซังทั้งกายทั้งจิต

ผมว่าอย่างนี้จะพัฒนาสิ่งที่เมื่อกี้เรียกว่าการสำนึกในความเป็นมนุษย์ร่วมกันยาก

แต่ถ้าเข้าใจว่า ปล่อยาววัฒนธรรมแต่ยังชื่นชมเข้าใจว่าสำคัญ แต่ขณะเดียวกันไม่ใช่คือเป้าหมาย เพราะทันทีที่ไม่ปล่อยาวจะครบ เกิดปัญหาปัญหาก็คือไปขัดกับความ เป็นจริงในธรรมชาติ ความเป็นจริงในธรรมชาติคืออะไร วัฒนธรรมวิวัฒนาการอยู่เรื่อย เมื่อก่อนนี้ วัฒนธรรมคนในถ้าคืออะไร เป็นอะไรไม่รู้เดี๋ยวนี้เป็นอย่างอื่น อนาคตเป็นยังไงเราไม่ทราบหรอก ความเป็นจริงในธรรมชาติคือ มีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์เปลี่ยนแปลง สังคมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่ปล่อยาวจะไม่ยอมปล่อยากก็ทำได้ อย่างนี้ เสร็จแล้วเกิดอะไร เกิดกระทรวงเพื่อรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรม ดูแลไม่ให้ไปตามอย่างหนึ่ง ยังไงก็ให้อย่างนี้ตลอดกาล อันนี้ผิดธรรมชาติ เราก็เรียนรู้ พระพุทธเจ้าสอนมา อะไรผิดธรรมชาติอย่าไปทำ มันไม่มีประโยชน์หรอก เพราะยังงี้เดี๋ยวมันก็กลับมาเล่นงานเราแน่ บอกตรงๆ นั่งคิดอยู่ทุกวันจนเมื่อเช้าก็ยังคิดต่ออยู่เรื่อยๆ ก็เลยนำเสนอเพื่อให้ช่วยกันคิดต่อ มันแปลว่าอะไร ผมอาจจะเรียนรู้จาก session ถามตอบกัน แต่มีความรู้สึก มี intuition อย่างหนึ่ง นี่คือ ก้าวต่อไปที่ถูกของมนุษย์ ต้องมีอะไรในตัวเราที่ทำได้เกินกว่าถูกสั่งมาจากอดีต

มาถึงภาคที่สอง คือ มนุษยศาสตร์ เพราะว่า ตั้งใจจะมาพูดเกี่ยวกับมนุษยศาสตร์ที่คณะมนุษยศาสตร์ คือ ทำอย่างไรให้ปล่อยาววัฒนธรรม เห็น common humanity ของมนุษย์ เห็นอย่างไร มันอาจจะหลายวิธี แต่ผมจะมองเฉพาะบทบาทของมนุษยศาสตร์ มนุษยศาสตร์ช่วยให้สร้าง common humanity สำนึกใน common humanity ได้อย่างไร ช่วยปล่อยาววัฒนธรรมอย่างไร พอนั่งคิดเรื่องนี้ ก็น่าสนใจ คือ อาจ

จะเป็นไปได้ทั้งสองทาง ผมเรียกว่า ดาบสองคมของมนุษยศาสตร์

ลักษณะดาบสองคมคืออย่างนี้เมื่อสักครู่เราบอกว่า ทำอย่างไรที่จะสร้างสำนึกใน common humanity ของมนุษย์ทั่วโลก เห็นมนุษย์เป็นพวกเดียวกัน ทำอย่างไรที่จะปล่อยาววัฒนธรรมโดยไม่ทิ้ง เพราะถ้าทิ้งอาจจะผิดธรรมชาติอีกแบบหนึ่ง มนุษยศาสตร์ช่วยได้ไหม ผมไม่ได้หมายถึงมนุษยศาสตร์แบบลอยๆ แบบองค์ความรู้ทฤษฎี ผมเอามนุษยศาสตร์จริงๆ ที่ทำการเรียนการสอนกันอยู่ในห้องเรียน หลักสูตรต่างๆ ที่เราเจอกันช่วยตรงนี้ได้หรือไม่

ผมนั่งที่คณะอักษรฯ¹ มา 20 กว่าปี ก็นั่งประชุมอยู่บ่อยๆ ใน board คณะ พบการเปลี่ยนหลักสูตรหลายครั้ง ทุกครั้งที่เปลี่ยนหลักสูตร ก็จะคุยกันเรื่องเป้าหมายจริงๆ มันคืออะไร มนุษยศาสตร์เราจะสร้างอะไร ทุกครั้งที่ปรับหลักสูตรก็น่าจะมีวัตถุประสงค์ถึงปรับ คงไม่ใช่ปรับเพราะถึงเวลาต้องปรับ ถึงแม้ว่าเดี๋ยวนี้บางองค์กรทำอย่างนั้น ถ้าหกปีต้องปรับ คิดว่าส่วนใหญ่เวลาปรับมันมีเป้าหมาย เช่น ทำอะไรให้ดีขึ้น

ที่นี่เป้าหมายคืออะไร เพราะถ้าไม่ระวังก็จะเกิดดาบสองคม คืออะไร มันมีวิธีการเรียนการสอนมนุษยศาสตร์ ซึ่งทำสิ่งแรกก็ได้ ทำสิ่งที่สองก็ได้ สิ่งแรกคืออะไร ส่งเสริมความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว สร้าง inclusivity ของมนุษยชาติ เป็นลักษณะที่เราอยากรวมสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน หรืออาจจะสอนแบบที่สองก็ได้ เกิดการไปส่งเสริมความรู้สึกก็ติดกัน เป็นลักษณะ exclusive ผมคิดว่า ท่านคงเข้าใจโดยเฉพาะท่านครูบาอาจารย์ที่สอน มีวิธีสอนเรื่องราวต่างๆ ที่ก็ติดกันคนออกได้ และมีวิธีสอนที่ดึงคนเข้าด้วยกัน มีทั้งสองอย่าง ไม่ใช่โดยวิธีสอนอย่างเดียวกัน เนื้อหาด้วย เนื้อหาเอง อาจจะมีผลทางด้าน inclusive สร้าง

¹คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

common humanity ได้หรือมีเนื้อหาลักษณะ exclusive ตั้งเป้ามามีพรรคพวกและอย่าให้คนอื่นเข้ามาเกี่ยว คนละพวกกะเรา แล้วเราก็ส่งเสริมส่วนเดียว นี่คือ ดาบสองคม อันตราย ที่นี้บางครั้งมันไปปนอยู่กับปัญหาเรื่องว่า เราควรทำการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องอะไร เช่น เน้นวัฒนธรรมไทยดีไหม อย่าไปเอาวัฒนธรรมตะวันตกมากเท่าไรเลย สมัยก่อนหลักสูตรมันวางอย่างนี้ มีอารยธรรมตะวันตก ไปเข้าใจว่า ต้องมีเพราะอย่างนี้ เรียกว่าผู้มีการศึกษา สมัยก่อน educated person ต้องรู้อย่างนี้ standard คือเรียนอย่างนี้มีวัฒนธรรมตะวันตก ตะวันออก เดี่ยวอยู่ดี ๆ มีบางยุคบอก เอ๊ะเราเน้น รู้จักตัวเองดีกว่า คราวนี้ก็มิวิชาต่างๆ หลักสูตรใหม่ๆ เข้าใจวัฒนธรรมไทยมากขึ้น เดี่ยวกลับไปเป็นอย่างอื่น ทุกครั้งมันจะเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ แต่จริงๆ การเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งคำถามที่ผมคิดว่าควรจะถาม คือ จะสอนให้เกิดความรู้สึกแบบไหน ให้มนุษยชาติมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว หรือมนุษยชาติจะแบ่งแยกในลักษณะอย่างนี้ เพราะอย่างที่ผมบอก ปล่อยวางวัฒนธรรมไม่ใช่แปลว่าทิ้ง ผมไม่ได้กำลังบอกว่าจะไปเรียนรู้บางอย่าง ไม่ใช่ แต่เรียนรู้แบบไหนต่างหาก

ถ้าเราอยากจะทำสร้างสำนึกของ common humanity บางทีมันสร้างโดยการแค่ศึกษารากฐานของวัฒนธรรมเราเองอาจจะไม่พอ อย่างที่ผมบอกเมื่อกี้ สมมติว่าเราศึกษาพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง แล้วพุทธธรรมก็สอนเราว่า มนุษยชาติเป็นหนึ่ง มันกลายเป็นความเข้าใจในระดับที่ค่อนข้างจะนามธรรมมาก แต่ มันไม่รู้สึกรู้เป็นหนึ่งนะ แต่บอกว่ามันบอกเป็นหนึ่ง ก็ไปนั่งคิดต่อจากธรรมะต่างๆ และบอกว่าใช่ แต่ในความรู้สึกยังไม่รู้สึกเป็นหนึ่ง ไม่มีความรู้สึกเหมือนทหารที่อยู่ใต้อาณัติที่กำลังยิงกับข้าศึกและไปรู้สึกเป็นหนึ่ง ไม่มีความรู้สึกในระดับนั้น มันเป็นความรู้สึกในระดับ cognitive อย่างเดียว คิดว่า คงใช่ หนึ่งเดียว และไม่ใช่หนึ่งเดียวในความหมายเชิงชีวิตนะ นั่นนะหนึ่ง

เดียวแน่ มันเป็นหนึ่งในเดียวลึกกว่า เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายไม่ได้เกี่ยวอะไรกันเพราะว่ามีร่างกายสรีระอะไรอย่างนี้หรือมันลึกกว่านั้น แต่มันไม่รู้สึกรู้เป็นหนึ่ง ทำยังไงให้รู้สึกในใจว่ามนุษย์ต่างๆ ที่จริงก็คือเหมือนเรา ก็อาจจะมิวิธีนี้วิธีนี้ สร้างความสำนึกเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ร่วมกัน ไม่ใช่โดยการไปหารากเหง้าอะไรของความเชื่อของเราเองนะ (อันนั้นก็สำคัญ ถ้าไม่มันเราจะดูเหมือนกำลังจะเป็น schizophrenia คือภายในวัฒนธรรมเอง ถ้าเราไม่เห็นว่าเป็น เราเชื่อใน common humanity ได้ แต่ไปทำอย่างอื่นเดี๋ยวดีกัน วุ่นภายในตัวเราเอง) แต่คืออีกมิติหนึ่ง มิตินี้ก็คือ พัฒนาความอ่อนไหวในตัวเรา ต่อความกลัว ความหมดหวัง ความรัก อะไรทั้งหลายที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย คืออะไรอันนี้แปลว่าอะไร

ที่บอกว่าเป็น common humanity มีอะไรบางอย่างซึ่งในทุกยุคทุกสมัยไม่ได้เกี่ยวอะไรกับวัฒนธรรมไหน มนุษย์มีความรู้สึกบางอย่างปรากฏอยู่ในการดำเนินชีวิต มีความกลัวทุกคน ชีวิตเกิดอะไรขึ้นไม่รู้ กลัวสิ่งต่างๆ กลัวอนาคต กลัวหลายอย่าง กลัวพ่อแม่ กลัวอะไร ความโกรธ ความสิ้นหวัง เป็นประสบการณ์ที่มนุษย์ทุกคนมี จะอยู่ในแอฟริกา อังกฤษ ที่ไหน มีอย่างนี้ ความรักก็มี มีหมด ไม่มีวิธีไหนที่จะพัฒนาความอ่อนไหวอันนี้ได้ดีเท่ากับมนุษยศาสตร์ และดีที่สุด ในมนุษยศาสตร์คือ ผ่านวรรณกรรม เพราะว่ามันคือ สิ่งซึ่งพวกนี้กำลังพยายามทำ ไม่ว่าจะวรรณกรรมของไทย ของแอฟริกา ของอเมริกา อังกฤษ ผู้เขียนกำลังแสดงสิ่งเหล่านี้ จากที่อยู่ของตัวเอง มุมมองของตัวเอง ยุคของตัวเอง วัฒนธรรมของตัวเอง เราไปศึกษาพวกนี้แล้วเราจะ identify ได้กับคนนั้น มันก็จะสร้างความรู้สึกจริงๆ เหมือนกัน

ผมขอยกตัวอย่าง 3 เรื่อง Romeo and Juliet บางครั้งผมว่า เราไม่ค่อยแน่ใจกันว่า เรียนทำไมของพวกอย่างนี้ สมัยก่อน ตอนอยู่มัธยมก็มีในหลักสูตร

Shakespeare มี 2-3 เรื่อง เดียวนี้อาจจะยังอยู่ ผมไม่ทราบ มันมีวิธีที่จะสอนให้เห็นว่าต่างจากเราก็ได้ สอนให้เห็นว่าเหมือนก็ได้ มีหลายวิธี อย่างสมมติในเรื่อง Romeo and Juliet ก็มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมไทยเยอะ เราสามารถดูวัฒนธรรมใน Romeo and Juliet พ่อแม่ของ Romeo กับ Juliet โกรธกัน เป็นคนละกลุ่ม ไม่อยากให้สองคนนี้มาเกี่ยวข้องกัน สองคนนี้ก็ยังทำ เห็นไหมต่างจากวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยคงไม่ได้ ถ้าพ่อแม่ห้าม ก็ห้าม เออ ไม่จริง ใช่ไหม แต่สอนให้เหมือนก็ได้เหมือนคืออะไรเรื่องนี้กำลังบอกว่าการรักมันยิ่งกว่าความผูกพันทั้งหลายที่มาจากสังคม ความรักสำคัญกว่าความผูกพันทางสังคม ผมเชื่อในห้องนี้มีเยอะแยะที่มีประสบการณ์อย่างนี้ ผมยังพอจะจำได้ ถึงแม้ว่ามันจะนานแล้ว นั่งอยู่หัวใจเต้น อยากเห็นหน้าแฟน กำลังคอยให้เค้าเดินออกมาจากห้อง จากบ้าน จากประตู แค่นั้นนะมีความสุข เดินมาเห็นสะพานแล้ว เกิดไม่มาสิ เราแยละ วันนั้นนอนไม่หลับ ทั่วโลกเป็นอย่างนี้หมด มนุษย์เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น ความรักอยู่ทุกแห่ง เพราะฉะนั้นเวลาเราสอนหนังสือประเภทอย่างนี้ ถ้าไปสอนในลักษณะว่า ทำไมเค้าต่างจากเรา มันก็สอนเพื่อ exclusive nature ของเราก็กีดกันออก สร้างกรงของเราให้แน่น แต่ถ้าสอนให้เห็นว่ามันเหมือนกันอย่างไร เราก็จะสร้างสำนึกใน common humanity อันนี้ เราไม่ได้กำลังทิ้งอะไรหรอก เราแค่กำลังเห็นว่ามนุษย์มันมีบางอย่างเหมือนกัน ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องว่า ดังนั้นถ้าต่อไปจริงๆ จะคืออะไร จะหมดกิเลสอะไรอย่างนั้น นั่นอีกเรื่องหนึ่ง นั่นมันไกลมาก นี่แค่เดี๋ยวนี้ในโลกขณะนี้ที่กำลังฆ่าฟันกันตาย ทุกวันนี้ ถ้าเห็นว่าเป็นพวกเดียวกันคล้ายกันหน่อย อาจจะฆ่าฟันกันน้อยลงหน่อย

ตัวอย่างที่สอง อาจจะรู้จักน้อยลงหน่อย Waiting for Godot ของ Beckett อันนี้เรื่องการลี้หลังในทิวทัศน์ คือไม่มีความหมายอะไรต่อไปในชีวิต 2 คน

นั่งคุยกันแล้วไม่ทำอะไรทั้งสิ้น คือเรื่องนี้ เป็นละคร เคยมีความรู้สึกอย่างนี้ไหมในชีวิตเราที่ไม่เห็นความสำคัญของอะไรทั้งสิ้น ไม่เชื่อว่าทำอะไรก็จะเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ลี้หลังในทุกอย่าง ลี้หลังถึงขนาดฆ่าตัวตายก็ยังไม่ได้ เพราะเชื่อว่าคงฆ่าไม่สำเร็จ ก็เลยไม่ยอมพยายามฆ่าตัวตายด้วย เพราะเป็นคนที่ลี้หลังจริงๆ อย่างเดียวที่สำคัญก็คือ ทำกิจวัตรทางชีววิทยาที่ต้องทำ นี่คือเรื่องนี้ นั่งคุยกันก็เดี๋ยวลุกขึ้นไปห้องน้ำอะไรอย่างนี้ มีแค่นั้น เพราะไม่มีอย่างอื่นเลยในชีวิต ตอบคำถามก็ไม่ได้ เพราะไม่เชื่ออะไรซักอย่าง เราเคยมีไหมในชีวิตเรามีความรู้สึกอย่างนี้ หันไปทางไหนไม่มีทิศทาง คือผมไม่ได้กำลังบอกวามนุษย์เราเป็นอย่างนี้ตลอดชีวิต มันเป็นช่วงๆ ของชีวิต เช่น เกิดอะไรกับเราขึ้นและในช่วงนั้นยังงี้ก็ตาม เราคิดว่าหมดหวัง ทำอะไรก็ไม่ได้ คิดแก้ไม่ได้ ปรึกษาใครก็ไม่ได้ พ่อแม่ก็ไม่ฟัง เพื่อนก็ไม่อยากไปรบกวน เค้ามีงานของเค้า แต่ใน Waiting for Godot มีเพื่อนอย่างน้อยมีสอง ถ้านั่งหนึ่งคนก็ไม่รู้ว่าจะคุยกับใคร สองก็ยิ่งกลุ่มใจ ถ้าอ่านเรื่องนี้ แต่ก็เป็นความรู้สึกที่มีในมนุษย์ทุกคนทั่วโลก อ่านแล้วก็เกิดความรู้สึกว่าไม่ต่างกันเท่าไร

เรื่องสุดท้ายเป็นของ Dostoyevsky ชื่อว่า The Brothers Karamazov เรื่องนี้ก็แปลก มีพี่น้องสี่คน สามคนไม่ชอบพ่อ จะฆ่าพ่อ เพราะพ่อนี้คล้ายๆ เป็นคนที่คิดถึงแต่ตัวเอง ก็วางแผนจะฆ่าพ่อ คนหนึ่งฆ่า แต่ให้เหมือนอีกคนหนึ่งฆ่า อีกคนหนึ่งโกรธไม่ได้มรดก บางคนบอก เรื่องนี้ยุ่งจะจนคงไม่มีที่ไหนนอกจากรัสเซีย แต่จริงๆ ถ้าบอกว่า มันมีแต่สังคมนิเวศวิทยา ทำไมยอดชายสูงทั่วโลก คนอ่านต้องเห็นบางอย่างว่ามันกำลังพูดถึงคนที่อ่านซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมรัสเซียเลย เห็นว่ามีบางเวลาในชีวิตเราเหมือนนี้ คือลี้หลังสำคัญกับเรื่องนี้ ตรงกันข้ามกับเรื่องที่สอง คือเรื่องนี้ เชื่อว่าทำอะไรทำได้หมด คือมีความมั่นใจสูง เพียงแต่ทำของประหลาด ทำของซึ่งถ้าเราเอาไปประเมิน เราจะ

บอกว่า ผิดศีลธรรม เป็นคนไม่ดี แต่ทำ คือทำทุกอย่าง
อยากจะทำอะไร มั่นใจว่าทำได้ อยากจะหลอกหลอ
หลอกได้ หลอกเก่ง มีวิธี คือทำอยู่บ่อย เพียงแต่ไปทำ
กับสิ่งซึ่งไม่ได้ตรงกับจุดหมายปลายทางของเรา

ทั้งหมดนี้คืออะไร อ่านทำไมวรรณกรรมตะวันตก
ในการสร้าง common humanity ก็อ่านเพื่อให้เห็นว่า
จริงๆ เราเหมือนกัน คนเราเหมือนกัน คือบางครั้ง
เวลามานั่งคุยกันว่าสอนดีไหม มันมีประโยชน์หรือ ไป
ให้นักศึกษาไทยไปอ่านของอย่างนี้มันเกี่ยวอะไรกัน ผม
ว่าอาจจะไปมองอีกมุมหนึ่ง เช่น สมัยนี้
อยากให้อ่านพวกนี้จะได้อะไรแล้วบอกว่า ถ้าใครพูด
เรื่องนี้แล้ว เข้าใจ (ของ Beckett เออ เคย เรื่องอะไร
ไม่รู้แต่ชื่อคุ้น) แปลว่าเป็นผู้มีการศึกษา สมัยนี้อาจ
จะคิดอย่างนั้น คือให้เข้าไปอยู่ในความจำ พอที่จะบอก
ว่า ได้ผ่านของพวกนั้นมา พอยิ่งกว้างก็บอกว่า ก็
international หน่อย แต่มันไม่ใช่ นั่นไม่ใช่วัตถุประสงค์
ความสำคัญของการศึกษาพวกที่ต่างจากเราเพื่อให้
เห็นว่า เค้าเหมือนเรา ถ้าทั้งอันนี้ไปนะครบคราวนี้จะ
อันตราย คราวนี้มันไม่มีแหล่งอะไรอื่นที่จะให้เราเห็น

ว่าคนเหมือนกัน เพราะไม่ไปศึกษาเค้า มันก็เลยไม่มี
โอกาสเห็นว่าเหมือนกัน

เวลาไปท่องเที่ยว เพื่อนๆ บางทีชวนผมไปเที่ยว
ประเทศนี้ประเทศนั้น พอไปเที่ยวแล้วไปทำอะไรที่นั่น
อยากเห็นว่าเค้ามีอะไรที่แตกต่างแปลกๆ ผมบอก
ฉันผมไม่ไป ผมไม่อยากจะรู้ว่าเค้าต่างจากเราอย่างไร แต่ถ้า
ไปแล้วไปคุยกับคนในตลาด อย่างนี้ผมไป เดียวนี้เวลา
ผมไปผมจะเข้าไปคุยกับชาวบ้านในตลาด ผมอยาก
เห็นว่าเหมือนกันยังงี้ ผมไม่อยากจะไปเน้นว่าต่างกันยังงี้
เพราะว่า ความต่างในการท่องเที่ยวมันเป็นความต่าง
ผิวเผิน ยุคนั้นถึงจุดนี้ แต่มันไม่ใช่ก้าวต่อไปที่จะ
เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในทุกกิจกรรมอย่างนี้ ผมว่ามีช่อง
ที่จะทำได้ ท่องเที่ยวศึกษาอ่านวรรณกรรม เพื่อสร้าง
สำนึกในความเหมือนกัน ถ้าทำสิ่งนี้ได้มนุษยศาสตร์
ก็จะได้เป็น contribution อย่างหนึ่งของการสร้างสิ่งที่
ในความเห็นของผม ถ้าชาติก็จะจัดการกับความขัด
แย้งในโลกไม่ได้ ความสงบสุขจะไม่เกิดแน่ในโลก
ถ้าไม่ไปสร้างจิตสำนึกอันนี้ ขอขอบคุณครับ

